

Starjejšyny list

2016/7

Žeń źiſi we „Villa Kunterbunt“ Chóſebuz

wudaše: nazyma 2016/7
wudawař: Serbske šulske towarzystwo z.t.

Postowe naměsto 2

02625 Budyšyn

tel.: 03591 550216/faks: 03591 550220

info@sorischer-schulverein.de

www.sorischer-schulverein.de

zagronitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa

tel.: 03591 550215

dolnoserbski pšełožk: H. Kutšankowa

fota: SŠT, Antje Mahnhardt

© 2016 Serbske šulske towarzystwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lube starješe,

wěšćo Wy pópsawem, až bywa dwójo- a wécejrěčnosć w Europje pómalem normalnosć? Dwě tšešinje wšych Europejarjow powědatej nanejmjenjej dwě rěcy. W stronach, žož powědaju wécej rěcow, jo ceļo normalne, až se luže rěc(y) swójeje wokolnosći písivójuju a teke nałožju. Wjele žělodawarjow w Nimskej žicy sebje teke wécejrěčnosć ako pśidatnu kwalifikaciju za žělowe městno. Wécejrěčnosć jo wažne znamje za pówolański fleksibelność, duchnu pógibnosć a tolerancu. Wobkněženje někotarych rěcow, k tomu słuša serbska rěc, grajo w europském gospodarstwje juža žinsa pšecej wažnejšu rolu. Grajucy wuknjo Wašo góle w naší źišowni serbsku rěc a ma móžnosć, ju teke w šuli dalej wuknuš. To jomu póżdzej pśistup k wšym słowjańskim rěcam kradu wólažcyo.

Cytajšo k tomu dalej pód: www.sorabischer-schulverein.de/hs/download.

Žycym Wam w mjenju pśedsedárstwa wjelgin rědnú nazymu.

Waša

Ludmila Budarjowa
pśedsedarka Serbskego šulskego towaristwa z.t.

Wopśimješe:

Co dowoliš - co zakazaś?, pó Werner Gratzer, Regensburg	2
Žeń źiši a „Zilli, Billi a Willi“, Witaj-źišownja „Mato Rizo“ Žylow	6
Barwone tyżenje we wuchackowej kupce, Witaj-źišownja „Villa Kunterbunt“ Chóšebuz	8
Lutki, błudniki a nykuse, Žišecy swěżeń w Hórkach w Górnjej Łužicy	10

Co dowoliś – co zakazaś? pó Werner Gratzer, Regensburg

Werner Gratzer njejo žeden za-stupnik „rožowateje waty-pedagogiki”. „Žiši trjebaju granice, wóni kšé granice – ale wóni kšé je teke wutestowaś”, jo joga centralne wugronjenje. To wóznamjenijo žélo za kuždego, kenž jo zagronity za wótkublanje. Pší tom dej wón byś konsekwentny a sčerpny.

Wótstrofowanje: Psez wótstrofowanje k dowiženjeju – cesto wużywany wótkublański srédk, kótaryž wósebnje pla małych žiši se njeražijo. Zawcasa granice stajiš, jo wažne. Pózdzejše wótstrofowanje nic njepśinjaso.

Wolu daś: Žišam dejmy teke daś dobyś, stoj w młogich wótkublańskich pśiruckach. Ale rowno pší złości jo rozměše cesto wopacna strategija. Chtož take zažaržanje mytujo, signalizérujo gólešeu, až mózo se z eskalaciju psesajžiš.

Konflikty ze žišimi: Starzejše se bóję, až psez zwadu pomér k swójim žišam šerpi. Wopaki, gronje psychologii. Zwada jo ceļo normalna, słuša

k intaktnemu pomeroju. Konflikty njedejali se ignorēowaś, ale fairnje rozwězaś. To zmócnijo emocionalne wuwiše žiši.

Njeefektiwe wobchadanje z pśikaznjami: Lec žiši se pó pśikaznjach maju, wótwisuju kradu wót togo, kak starjejše jim pśikazuju. Njejcesejše problemy pší tom su:

- Pśewjele pśikaznjow naraz, tak až maju žiši zacuše, až swójim starzejšym zewšym njamógu nic pśawje cyniš.
- Psepominanje: Tsilétne góle, kótarež dej samo zrumowaś swoju špu, jo psemłode za ten nadawk.
- Pśikazni we wopacnem casu: Góle se woględujo film, maś jomu mimoducy pśikazujo nadawk – tak se programěrujo zwada, dokulaž góle napominanje razka słyshało njejo.
- Njedokradne pśikazni: Žiši njamógu wagne abo abstraktne napominanja rozměś, na pś. „Njebuż napórny”, abo „Zažarž se pórědnje”. Žiši deje kšac pó kšacu zgóniš, co se wót nich wóckakujo.

Co 3-5lětnym zakazaš?

Agresiwne zažaržanje

Wót tých lět zísi wěže, až njesměju drugim ból naporaś. Raz z nogoma teptaš abo se drěš, to wóni směju, ale biš, kopaś, kusaś jo tabu. Gaž ten zakaz njedožaržyu, dejali starjejše a wótkubłarje ned reagérowaś a góle z kupki wen wześ a ze słowami wótstrofowaś. Pógóršnosć dorosconych dej góle jasne zauwpytnuś.

Łdgaś a kšadnuś

Žiši wuwijaju něnto moraliske zacuse. Wóni zbadaju, cogodla njesměju kšadnuś a łdgaś. Gaž to weto gótuju, deje šok starjejšych zacuś. Njewuknu-lic zísi něnto, to pšawe

wót njepšawego zažaržanja rozeznawaś, wóni to nikula njenawuknu.

Nadmérne glédanje televizije

Dlej ako 30 minutow telewizije za žeń jo zakazane – nejwažnejšy to šcít pśed nadmérnym wenkownym wupominanim, což žišecemu wuwišeju škóži. Zgromadnje z gólešim na zeger glědaś a póstajiś: „Gaž jo dļujka špérka (na p.) dołojće, wušaltujoś telewizor.“ Góle bužo swój nadawk za ważny braś a dypkownje wušaltowaś.

Zažaržanje mimo respektu

Žiši maju pširodny respekt napšešiwo swójim starjejšym, maju je pak teke ako awtoritnu wósobu pónzaś. „Tak njesmějoš se zažaržaś.“ – Šym kšušeji toś to wugronjenje slyše, śim

respektnjejše bužo jich zažaržanje. Šula socialnego zažaržanja se zachopijo něnto!

Gódla nadawaš

Žísi idealizéruju swójich starjejšych a kšé se z nimi identificérowaś. Gron-je-lic starjejše: Njepśiwadajomy žedne gódla, dokulaž móžomu se lěpjey wugroniś, ma toś to wugronjenje wjeliki zawězujucy charakter.

Špatne maniry za blidom

Starjejše dejali se za blidom pšíkładnje zažaržaś a žísi pší wopacnem zažaržanju korigérowaś: „Wzej łokś z blida, njepowědaj z połneju gubu, nješemri se!” – Wóspjetowanje jo nejlěpša šula zažaržanja.

Co 3-5lětnym dowoliš?

- Pší dļujkej wjaceri žišam mjaztym teke raz stanuś daś – dļukko změrom sejześ, jo za žísi sěža.
- Ze žišownje sebje pšijašelete pšepšo-syś.
- Pla pšijašelow pšenocowaś.
- Raz wob mjasec nježelu gromaže ze starjejšyma videofilm se woglědaś.

Co 6-9lětnym zakazaś?

Nadměrne glědanje telewizije

Dlej ako 40 minutow a za toś to

starstwo njegódne filmy su zakazane. Wažne: žeden telewizor w źíšecej śpě. Starjejše deje wobchowaś kontrolu. Tip: Žiši wugroniju žycenie, co kšé glèdaś, a wšykne gromaže jo wuzwóliju.

Njedosegajuca słušnosćiwość

Lěc w šuli, w familiji, w sportowem towarzystwie – słušnosci maju se dopòlniš. Togodla:

1. Nejpjerwjej domacne nadawki (wšedna kontrola), pótom grajkaś.
2. Chtož co byś člonk w sportowem towarzystwie, musy teke chóžiš na trening (howac se zasej wótpowěżejo).
3. Chtož co zeger 18.00 glèdaś KIKA, dej do togo zrumowaś swoju špu. Žiši kšé sami byś zagronite, trjebaju pak wóženje starjejšich, aby nawuknuli disciplinu.

Computer mimo kóica

Nic dlej ako 20 min. a nic wšednje. Pak telewizija abo computer – woboję na jednom dniu jo zakazane, až góle njeby se pšepominało.

Zwjerchnosć pšíjaśelami

Gaž góle zmakanje krotkocasnje wótpowězejo, njedejali starjejše to dopušćiš. Dokulaž se žišam začuse za zwéru a zwézanosc pšecej wécej pózgubujo, maju se pognuś k refleksiji: Nejpjerwjej pšemyslujoś wó swójom zażaržanju, pótom

rozkladujoś jo swójomu pšíjšeloju. A njocoš-lic to gótowaś, pótom pojzoš na zmakanje.

Špatne zažaržanje

Žiši dejali zakładne pšawidła pšístojnosci nento znaś – wésce pak je hyšci njewobknězyju. Togodla: Kužde wopacne zažaržanje pomjeniš a na korekturje wobstojaś. Šym wécej se wósymlětny na potrébnosći drugich sensibilizerojo, šim rozglédniwej bužo se ako 15lětny zažaržaś.

Co 6-9lětnym dowoliš?

- Pód łożyšćom skšajžu cytaś.
- Pó šuli se gniliś – nejlépše wodychnjenje za źísece morzgi.
- Wótergi sam hyś za familiju nakupowat (na pš. k pjekarjeju).
- Raz za mjasec póstajiš, co nježelu wótpołdnja zgromadnje z familiju gótuju.

Žeń źiši a „Zilli, Billi a Willi”

Witaj-žišownja „Mato Rizo” Žylow

Wulicowańko „Zilli, Billi a Willi” teke lubuju wjelike luže. Zawěscé to godla, dokulaž jo teke pówucny žélk pódla. Žiši nazgóniju, až jo derje pilne byś a derje želaś. Kenž jo ale gniły a nic dobrego njecyni, ten mózo problemy dostaś. Mimo togo mógu žiši charaktery kuždeje figury tak jadnorje rozeznawaś. Stakim mógu žiši z figurami derje se identificerowaś. Jadnanje jo nacerjone z wóspjetowanjami a žiši mógu jo derje se zapomnjeś. Až te małe (słabe) prosetka teke gromaże pšešiwo (mócnemu) wjelkoju dobydnu, to jo teke rědnje za žiši a jim wósebnje se spódoba. Nimsko-Serbske ludowe žiwadło Budysyn ma momentanje w programje pupkowe graše „Ferkel, Huntšo a Prosetko”.

Gaž comy w žišowni swěžen pšigótowaś, pón južo dļukki cas do togo pšemyslujomy, co comy cniś. Wósebne tšojenje jo Žeń źiši. Na tom dnju smy rad ducy abo pšepšosujomy zajmne luže, take animatery, kenž pokazuju wósebne wěcy. Ale w tom lěše smy kšeli rolu animatorow sami pšewześ. Smy kšeli našu wósobinsku wariantu wót kuska „Zilli, Billi a Willi” na jawišćo pšinjasć.

Juž někotare tyženje do togo smy ze žišimi z temu se zaběrali. Smy zběrali někotare ideje, jak dej swěžen byś a co kšě žiši cniś. Wšakorake swinje su se pokazali w žišowni: Ako papowe talarjowe figury, z plastiliny, naše pjacone swinjece woblica su se smjali a někotare žiši su samo mólowali prosetka, „napšawdne swinstwo”. Mimo togo su se žiši žycyli, až wóni mógu raz kaž swinje žraś. Nic njejo lažčej ako to. To ekstra swinjece žranje (słodka wowsowa zmuda) smy se wě ze žišimi pšigótowali.

„A teke tak pšípódla” jo wótkubłarka žiwadłowy kus pisała... Styri wótkubłarki su pšewzeli figury. Wjele casa za probu njejsmy měli a z jadnorymi abo efektywnymi srědkami

smy jawišćo dekorērowali. Bóžko wjedro njejo dobre bylo. Napšawdu take „swinske wjedro“ smy měli na 01.06.2016 a dešć jo padał a padał a padał. Za nas jo to groniło, až smy musali jawišćo pšetwariš a wšykno na mjeňšem flaku rědowaś. Howac by bylo wšykno pšemo-kane. Ceła organizacija jo něnto naše mocy wupominała. Pšidatnje smy musali teke na to se myslíš, až grajarki njamógu glědaś na swoje žísi. Gaž styri wótkublarki feluju, pón jo to južo wjele. Na gluku smy to weto zwónoželi, dokulaž ceły team jo gromadu žělał.

trjeſí z balom jo někotarym žíšam se derje ražilo. Kužde góle jo dastało samobaslonu šapku a pšidatnje hyšći jaden samopjacony keks ako swinjece woblico. Wobmólowane crjewowe karty, kótarež su naše starjejše za nas pilnje zběrali, su byli material za pšawy dom wót prosetka Willi. A kaž pší-powězne, su mógali žísi kaž swinja žraš, ale to njejo wjele žísi se zwěriło. Ale te, kenž su to wuproberowali, su byli zagórzone.

Teke pó našom swěženju su žísi wóstali pši temje. W rozdžělnych wariantach su nadalej se wulicowali tšojeńko a su jo zagrali. To nam pokažo, až su wopšimjeli, což su dožywili, a to jo nam nejrědnjejše myto: Něco z jadneje wěcy nauknuś, samo nowe nazgónjenja zběraš a na rědne dožywjenje se spomnjeś, teke gaž to jo cesto zwězane z organizatoriskimi wupominanjamji.

Dla togo gronim žinsa raz: „Wutšobny žěk wam, Zilli, Billi a Willi“. Jo napšawdu wjelincje, wjele spódbanja to wulicowańko pla žísi a teke pla dorosćonych namakajo. Snaž teke dla togo, až jo kuždy wót nas tšošku tak ako „Zilli, Billi a Willi“ a za-wěsće teke tšošcycku tak ako „wjelk“.

Mila Zachariasowa

Z wjelikim aplawsom su žísi se rozžognowali z grašim Zilli, Billi, Willi. Do togo su mógali sami wšakorake graša graš. Papjerjane domcyki ako „wjelk“ wuduś z blida - njejo tak lažko bylo. Zilli-Billi-Willi-pyramidu

Barwone tyżenje we wuchackowej kupce

Witaj-žišownja „Villa Kunterbunt“ Chóšebuz

Někotare tyženje smy se intensiwnje zaběrali z barwami. Naše žíši su měli wjele wjasela na wšakich pórucenjach a su wjele nawuknuli. Na pšíkład su póznali primarne barwy ako cerwjenu, žołtu a módrú a kak móžomu změšaś druge barwy. To jo było za žíši ako guslowanie. Nadalej su wuknuli, až jo cerwjena cesto signalowa barwa. Na pšíkład smy namakali cerwjeny wogeńgasak a wuwězkowy kaščik w žišowni. Pši rozchójżowanju su nadpadnuli našej kupce barwy na amplach. Wěmy něnt: „Pši cerwjenem stoj! Pši zelenem žíl!“

Mimo togo smy namakali w pširoze cerwjene tulpy, žołte narcise, módré krokuse a zelenu tšawu. Wósebne žołty mlac jo se žíšam spódobał. Wóni něnt wěže, až wobduwka jo nastala z mlaca. Smy wuproběrowali, až semjenja napšawdu tak leše.

Za barwne tyženje smy pšigótowali kaščiki we wšakich barwach. W tych kaščikach smy zběrali cerwjene, zelene, žołte a módré wěcki. Kužde góle jo mógało něco wót doma sobu pšinjasć.

Na našom drogowanju pšez barwy su nas pšewózowali naše štrumpowe pupki „Cerwjena, Žołta, Zelena a Módra“.

Na kóńcu kuždego tyženja smy mały swěżeń swěšili. Kuždy jo mógl se barwojše drastwiś abo někake chłošconki sobu pšinjasć. Wjele lěbgodnych wěckow jo se zgromaziło na našom bliže. Žíši su powědali wó

wěckach a zgromadnje smy wšykno zjědli. Někotare starjejše a žíši su byli pšewšo kreatiwne. Na pšíkład smy dostali w cerwjenem tyženju granatowe jabłuko. Na tšesaty puding smy se wjaselili w zelenem a pisa-

nem tyženju. To su byli wjelgin rědne ideje. Za to wutšobny žěk wšyknym starzejšym, kótarež nas tak wjelicne su pódprali.

W našom cerwjenem tyženju smy baslili bogowu wacku z wórjecha a se zabérali z wognjowej woboru.

Z cerwjenych a zelenych styrirožkow, žołtych tširožkow a módrých krejzow smy nalipowali wjeliku wognjowu woboru. Take wužěla smy gjarže přezentérovali w našej garderobje.

Z widlickami a kulowateju bjerstu smy wugótowali w našom žołtom tyženju rědnučki žołty mlac z běleju wobduwku.

Z propow smy baslili žołto-carne smugate pcołki. Zgromadnje z bogowymi wackami wurědniju naš kupkowy rum.

W módmrem tyženju smy dali chrapki módreje barwy na łopjeno padaš. Smy duli chrapki do wšykných

směrow. Tak smy teke šulowali našu gubnu motoriku.

W našom zelenem tyženju smy wuknuli rědny spiw wó žabce. „Mh, mh, ciny žabka w jazorje...“

Mimo togo smy eksperimentérovali. Smy dali žydku žołtu a módrú barwuzpipetu na filtrowańsku papjeru. Barwy su se změšali a rědnučke zelene kwišowe łopjena su nastali.

W partnerskem žěle smy baslili luštne žabki ze wšakich zelenych wutšobow z papjery.

Pisany tyčeň jo skóńcył naš projekt. Smy baslili pisane mjateliki z papowych talarjow a mólowali pisanje změšane wobraze.

Smy teke pjakli pagajowy tykańc.

Wužěkujomy se Mili Zachariasowej za ideje a pódprěru pší našom projekše.

M. Drinkmannowa

Lutki, błudniki a nykuse Žišecy swěżeń w Hórkach w Górnjej Łužicy

Stwórtk, 16.06.2016, jo Serbske šulske towaristwo starše žiši ze swých źišownjow w Górnjej a Dolnej Łužicy pšepšosyło do Górnjej Łužicy na źišecy swěžeń. Na pěš městnach wokoło Hórkow su cakali serbske powěscowe póstawy na žiši. W Nowoslicach, Lejpolže a Hrańcy su to byli błudniki a lutki, w Jaseńcy a Hórkach su to byli nykuse a lutki.

Zgromadnje su žiši se wudali na drogu na sportniščo w Hórkach. Duci su musali hyšći zwónožeś wjele nadawkow. Lutki su jim póstajali mazańc a piše. Mazańc pak su směli jano pótom jěść, gaž jo jogo kšoma pši nakšajanju wóstała ceļa a pši piše z kružka njejsu směli z gubu se do-

tyknuš jogo kšomy. Nykusoj se wšake wěcy w jogo gaše njejsu spódobaļi. Žiši pak su derje wěželi, co do gata słusa a co nic. Toś su nykusoj pomagali njerěch do wótpowědneje tutawy zatkaś. Podobny nadawk jo na žiši cakał w góli. Błudniki su jim wulicowali, kak dobrym lužam pomagaju pó jšmě drogu

domoj namakaś. Běda pak tomu, kenž błudnikoju zlubjony krošyk abo twarogowu skibu njedajo. Za

nim pótom pšíducy raz łakaju a jogo wob ceļu noc překi a pódlu pó góli, mokšych Łukach a bagnach wokoło wjedu.

W stanje pší sportniču su žisi se dali wobjed derje zesložeš a za tym jo bylo hyšći dosć casa za ganjanje a balokopanje na sportnišcu, za łazenje pó lězadle a

wšake druge zaběry. Kužda žiownja jo ku dnju góleša za swóje žisi dostała šapki w drugej barwje. Tak su wótkublarki móga-

mi nazgónjenjam z busami wrośli do swoich žiownjow. Lěc drje se ze

li swóje žisi lepjey doglédowaś. Pó słodnem lože a raz ceļo hynakšem wśednem dnju su se 180 žisi z nowy-

swójimi starjejšymi hyšći raz wudaju na drogu za lutkami, błudnikami a nykusom?

